

ВІДЗИВ

на дисертаційну роботу Душки Алли Луківни «Психоемоційні стани батьків дітей з психофізичними відхиленнями: концептуалізація, діагностика і корекція», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 - спеціальна психологія.

Актуальність теми дисертації. Дисертаційне дослідження Душки А.Л. актуальне для сучасної спеціальної психології і корекційної педагогіки, оскільки спрямоване на розв'язання концепції психологічної підтримки родини дітей з психофізичними відхиленнями, в т.ч. зі спектром аутизму, оптимізації психокорекційної роботи та психо-педагогічного супроводу батьків аутичних дітей та інтеграції їх в суспільство. Актуальність роботи посилюється вивченням цілісного розвитку аутичної дитини з урахуванням родини її, що не завжди враховується при розробці методик психокорекційної роботи з дитиною з психофізичними відхиленнями. Важливість розв'язання зазначеного зумовлює особливу актуальність дисертаційного дослідження Душки А.Л., присвяченого вивченню психолого-синергетичної технології допомоги батькам дітей та корекції їх розвитку. Саме самоорганізація родини цих дітей та корекція розвитку їх забезпечує соціалізацію дітей з психофізичними відхиленнями. Проте вже сьогодні багатьма авторами визнано, що на розвиток аутичних дітей суттєво впливає системна робота з їх батьками.

Попри значний внесок вітчизняних і зарубіжних дослідників у розробку психолого-педагогічних аспектів психокорекційної допомоги дітям з психофізичними відхиленнями, можна констатувати недостатнє з'ясування теоретико-методологічних основ психолого-синергетичної технології вивчення психоемоційного стану психічного розвитку дітей з психофізичними відхиленнями та механізмів формування особистісних і мікросоціальних утворень у цих дітей та їх батьків у ситуаціях невизначеності та постійної кризи. Погоджуюсь з дисертанткою в тому, що це є актуальним та

перспективним для розвитку теорії і практики спеціальної психології.

Авторська концепція дослідження ґрунтується на системно-синергетичному підході до оцінки психоемоційного стану батьків та особливостей функціонування їх родин; розробки стратегії та алгоритму психологічної допомоги цим батькам, з урахуванням синергетичних законів щодо особистості, її психоемоційного стану, безпосереднього оточення та життєдіяльності; розробка психолого-синергетичної технології допомоги родинам дітей з психофізичними відхиленнями забезпечує формування у батьків здатності до самоорганізації та розвитку на основі внутрішніх (удосконалення комунікацій, взаємин і узгодженості в родині, оптимізації психологічної атмосфери задля розвитку дитини) і зовнішніх вимірів (формування системи міжособистісних контактів, постійна оцінка важливих для повноцінного функціонування родини контактів та інформаційного поля). Набуття батьками цих дітей зазначеного інноваційного потенціалу забезпечує новий етап самореалізації, що робить родину «відкритою системою» для розкриття, примноження й продуктивного використання внутрішніх та зовнішніх ресурсів, для запобігання несприятливому впливу потенційних ризиків і сприяння самоорганізації та саморозвитку функціонування як дитини, так і всієї родини.

Дисертантка, в цілому, чітко визначила науково-категоріальний апарат дослідження – його об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, теоретико-методологічне підґрунтя. Поставлені завдання охоплюють теоретичний аналіз проблеми формування психоемоційних станів у батьків дітей з психофізичними відхиленнями з синергетичних позицій в контексті життєдіяльності родини як мікросоціальної системи, визначення та характеристика спектру психоемоційних станів батьків для створення психолого-синергетичної технології допомоги батькам аутичних дітей, визначити умови щодо мікросоціуму (взаємодія в родині) та макросоціуму (взаємодія в суспільстві) та науково обґрунтувати методи регуляції їх психоемоційних станів.

Новизна дослідження та одержаних результатів. Автор створила модель

психологічної допомоги: психологічна синергетика з урахуванням синергетичних принципів та закономірностей формування особистості батьків аутичних дітей, формування особистісних і мікросоціальних утворень в ситуаціях невизначеності та кризи; на основі синергетичної парадигми щодо оцінки психоемоційного стану батьків виявлено циклічну зумовленість за принципом «зворотного зв'язку» в механізмах інтеграції нестійких і суперечливих параметрів у цілеспрямовану внутрішньоузгоджену систему оптимізації життєдіяльності батьків та функціонування родини в цілому; визначено систему психоемоційних станів батьків, їх структурні компоненти, ієрархію і взаємозв'язок, оцінено індивідуально-психологічні особливості емоційних станів батьків: особистісна і ситуативна тривожність, афективність, депресивність, аутистичність, внутрішній дискомфорт; на основі синергетичного підходу обґрунтовано модель самоорганізації родини з аутичною дитиною для оптимізації застосування внутрішніх і зовнішніх ресурсів взаємодії з довкіллям; обґрунтовано та розроблено психолого-синергетичну технологію допомоги батькам аутичних дітей з урахуванням кризового стану, багатоваріативності, альтернативності шляхів, темпів розвитку; індивідуалізована допомога на основі унікальних характеристик родини як мікросоціальної системи на основі діалогу з батьками і за їхньої безпосередньої активної участі; неперервне використання зворотного зв'язку і здатності до самоорганізації.

Теоретичний аналіз психологічної, педагогічної та медичної літератури, з теорії аутизму, дали змогу авторові поглибити уявлення і розробити модель соціальних стосунків, як синергійну систему, що поєднує три компоненти («суб'єкт–об'єкт–процес») і сприяє злиттю суб'єктивного, об'єктивного і діяльнісного, з появою якісно нового цілого, що значно перебільшує суму трьох компонент; поглибити уявлення сутності та детермінації внутрішньосімейної ситуації та оптимізації її за участі батьків.

Подальшого розвитку набула розробка діагностики емоційних станів батьків аутичних дітей; принципи роботи групової психотерапії та проведення

тренінгу для батьків дітей з психофізичними відхиленнями; психологічні методи корекції психоемоційного стану батьків.

Суттєвим внеском у теорію і практику корекційної психопедагогіки є розроблена дисертантом психолого-синергетична технологія допомоги батькам аутичних дітей та психокорекційної роботи в родині.

Теоретичну і практичну значущість мають розроблені автором психологічні механізми, що використовують для диференціації й індивідуалізації корекційної роботи в родинях аутичних дітей. Накреслені шляхи вирішення цієї проблеми можуть бути використані у практиці психокорекційної роботи у дітей з аутизмом.

Новою для корекційної педагогіки і спеціальної психології є запропонована Душкою А.Л. психолого-синергетична технологія допомоги батькам аутичних дітей. Розроблена система психокорекції включає багаторівневі перетворення родини аутичної дитини з урахуванням механізмів зворотного зв'язку: на особистісному рівні з членами родини, рівнях міжособистісної взаємодії в родині та соціальної взаємодії родини з макросоціумом з огляду на особливості психоемоційного стану батьків аутичних дітей.

У авторській методиці психолого-синергетичної технології допомоги батькам аутичних дітей формується здатність до ефективної взаємодії з аутичною дитиною та оптимізується рівень самореалізації.

Обґрунтовано умови та засоби становлення життєвої компетентності та саморозвитку батьків аутичних дітей щодо мікросоціального (в родині) й макросоціального (взаємодія в суспільстві) та науково обґрунтовано методи регуляції психоемоційного стану батьків, а також доведено специфіку практичного застосування їх, зокрема, у разі надання допомоги аутичним дітям.

Вірогідність отриманих даних забезпечується адекватністю використаних методів, проведенням експериментальних пошуків у порівняльному плані, відповідністю кількісного і якісного аналізу експериментальних даних, достатнім обсягом обстежених – 447 батьків аутичних дітей та 235 батьків дітей

без відхилень розвитку, а також результатами успішного впровадження у практику результатів дослідження.

Зміст дисертації повністю розкриває обрану тему та відповідає завданням дослідження. Дисертація оформлена згідно з існуючими вимогами.

Результати дослідження Душки А.Л. заслуговують на широке ознайомлення з ними педагогів загальноосвітніх та спеціальних навчальних закладів (спеціальних і медичних психологів), а також педіатрів, дитячих психіатрів лікувальних закладів всіх рівнів системи охорони здоров'я. Широке впровадження розробленої психолого-синергетичної технології допомоги батькам аутичних дітей покращує психічний розвиток останніх.

За змістовими, а також формальними показниками (обсяг, структура, ілюстративний матеріал тощо) дисертація задовольняє вимоги до докторських дисертацій. Автореферат відповідає змісту дослідження. Основні положення дисертації висвітлено у 44 наукових працях: основні результати дослідження у 23 публікаціях; 2 монографії (1 одноосібна); 6 статей у наукових періодичних виданнях інших держав; 15 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України; в 21 публікації відображено додаткові наукові результати, з них: 11 праць апробаційного характеру.

Матеріали дисертації доповідали на: міжнародних наукових конгресах – 2; міжнародних наукових конференціях – 15; всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях - 2. Обговорення результатів дисертаційного дослідження проходило на педагогічних радах спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів; на засіданнях кафедр навчальних закладів; на вчених радах та науково-звітних конференціях Одеського державного університету імені І.І. Мечникова.

Аналіз змісту та оформлення дисертації Душки А.Л. дає підстави для наступних зауважень і побажань:

1. В перших двох розділах наведено багато посилань та аналіз літератури без критичних авторських оцінок та теоретичних узагальнень.

2. Дещо «розмитою» є наведена у вступі роботи концепція дослідження, в якій важливо було б зазначити алгоритм корекції емоційних станів батьків дітей аутичного спектру, організації авторської методики (тренінг) психологічної роботи в родині, яка виховує аутичну дитину та її наукове корекційне підґрунтя. Адже концепція дослідження проблеми – це не є концепція власне системи діагностичної й корекційної допомоги.
3. У теоретичних розділах дисертації, перш за все, доцільно було зосередитися на розкритті як сутності, так і технологічних аспектів групової форми роботи з батьками аутичних дітей.
4. В дисертації недостатньо приділено уваги такій суттєвій особливості як мовленнєві порушення у дітей аутичного спектру та їх корекцію.

Зазначені зауваження не зменшують цінність роботи і не впливають на її позитивну оцінку.

Крім того, виникли питання, на які бажано отримати відповіді під час дискусії:

1. Деталізуйте, будь ласка, як впливає психоемоційний стан батьків на продуктивну взаємодію з їхніми аутичними дітьми?
2. Уточніть, будь ласка, чи всім батькам дітей спектру аутизму доцільно вивчати їх психоемоційний стан і проводити його корекцію?
3. Зазначте, будь ласка, як ви уявляєте сертифікацію працівників третьої ланки у всіх 3-х сферах (спеціальна педагогіка, медицина та соціальний захист), які забезпечують впровадження психолого-синергетичної технології задля реалізації визначеної стратегії розвитку аутичної дитини?
4. В своїй роботі Ви керувалися ДСД-4 – діагностичний і статистичний довідник розумових розладів Американської асоціації психіатрів (1994) та як Ви враховували рекомендації ДСД – 5 (2013)?

Висновок. Дисертаційне дослідження «Психоемоційні стани батьків дітей з психофізичними відхиленнями: концептуалізація, діагностика і корекція» є цілісною, завершеною, самостійною, теоретично і практично значущою роботою, у якій здобуті матеріали, важливі для вирішення актуальних для

спеціальної психології і педагогіки завдань, пов'язаних з оцінкою психо-емоційного стану батьків аутичних дітей.

За актуальністю теми, методичним рівнем, новизною отриманих результатів, теоретичного і практичного значення дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку про присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старший науковий співробітник», затвердженого Кабінетом міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, щодо докторських дисертацій, а дисертант Душка А.Л заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 - спеціальна психологія.

10.11.2016 р

Офіційний опонент

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри педіатрії № 5

Національного медичного університету

імені О.О. Богомольця

Лукашук В.Д.